

Cultural and Value Characteristics as Determinants of Personality Development in Student Environment

Культурно-ціннісні характеристики як детермінанти розвитку особистості в студентському середовищі

Nataliia Semeniv

Ph.D. in Psychology,
Assistant Professor

Наталія Семенів

кандидат психологічних наук,
доцент

E-mail: semenivnat@gmail.com

orcid.org/0000-0002-6881-9691

Researcher ID: T-6794-2018

*Lviv Polytechnic National
University, Lviv, Ukraine*
12, S. Bandery street,
Lviv, Ukraine, 79013

*Національний університет
«Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна
вул. С. Бандери, 12,
м. Львів, 79013*

Liana Onufriieva

Ph. D. in Psychology,
Assistant Professor, Professor
of the Department of General
and Applied Psychology, Head
of the Department of General
and Applied Psychology

Ліана Онуфрієва

кандидат психологічних наук,
доцент, професор кафедри,
завідувач кафедри загальної
та практичної психології

E-mail: kpnu_lab_ps@ukr.net

orcid.org/0000-0003-2442-4601

Researcher ID: R-5598-2018

*Kamianets-Podilskyi National
Ivan Ohiienko University,
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
61, Ohiienska street,
Kamianets-Podilskyi,
Khmelnitskyi region, 32300*

*Кам'янець-Подільський
національний університет
імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський,
Україна
вул. Огієнка, 61,
м. Кам'янець-Подільський,
Хмельницька обл., 32300*

Original manuscript received April 12, 2019

Revised manuscript accepted May 07, 2019

The author's contribution: N. Semeniv – 50%, L. Onufriieva – 50%.
Авторський внесок: Н. Семенів – 50%, Л. Онуфрієва – 50%.

ABSTRACT

The directions of the study on cultural and value orientations of youth in modern psychology are analyzed in the article. It is stated by the authors that the relevance of the study of cultural and value orientations of students in the conditions of globalization is determined, on the one hand, by their inclusion in the multicultural educational environment, the development of academic mobility, and on the other hand, age-related unpreparedness, value immaturity strategies of the individual, which form the basis of adaptive potential of the individual, effective interaction at the student age. The formation and development of cultural and value orientations in the plane of interethnic interaction is considered by the authors. Interrelations of cultural and value orientations with social processes and interethnic interaction are revealed. The influence of interethnic interaction on the formation of cultural and value orientations of student youth is established. The analysis of the process of formation of cultural and value orientations is carried out; it is related to the ethnic aspects of communication, which are identical with different types of social relations in society. The results of empirical research of cultural and value orientations of students are presented. The groups of interacting features and the most significant variables are distinguished with the help of factor analysis. It is stated that interethnic and intercultural communications in the educational environment can act as an effective condition for the development of cultural and value orientations of student youth.

It is suggested to improve the positive indicators of orientation of student youth to other peoples to use different types of group and training programs

that could contribute to the development and formation of positive ethnic orientations in relation to different ethnic groups with which there is real or potential interethnic interaction.

Key words: *cultural and value orientations, ethnic stereotypes, interethnic relations, ethnic identity.*

Вступ

Психологія міжетнічних взаємин займає сьогодні особливе місце в умовах незворотних соціально-політичних, екологічних та економічних змін в українському суспільстві, яке інтегрується у світове співтовариство. При цьому все більший дослідницький інтерес у світових учених знаходять культурно-ціннісні орієнтації окремих етносів, які можуть розглядатися як можливі ресурси розвитку толерантності, подолання системної кризи суспільства.

Щодо вивчення поняття «ціннісні орієнтації», слід зауважити, що ще у ХХ ст. соціологи розглядали його як соціальну настанову, що врегульовує поведінку індивіда. Пізніше до вивчення культурно-ціннісних орієнтацій особистості долучилися дослідники і з інших галузей знання: психології, філософії, педагогіки, політології тощо. Це поняття знайшло відображення у працях вітчизняних науковців, серед яких В. Андрущенко (Андрущенко, 2009), В. Ядов (Ядов, 1994), М. Головатий (Головатий, 2009), Г. Дубчак (Дубчак, 2016), О. Леонтьєв (Леонтьєв, 1992), М. Пірен (Пірен, 1996), М. Савчин (Савчин, 2011), П. Таланчук (Таланчук, 1996) та інші. Вплив і роль ціннісних орієнтацій на становлення особистості розкрито у працях Є. Барбіної (Барбіна, 2014), В. Вербець (Вербець, 2009), В. Гриньової (Гриньова, 2010), І. Зязюна (Зязюн, 2005), Л. Хомич (Хомич, 2011), Є. Шиянова (Шиянов, 2012) тощо.

Актуальність дослідження культурно-ціннісних орієнтацій студентів в умовах глобалізації визначається, з одного боку, їх включенням у полікультурне освітнє середовище, розвитком академічної мобільності, з іншого боку, віковою неготовністю, ціннісною незрілістю стратегій осо-

бистості, що складають основу адаптаційного потенціалу особистості, ефективної взаємодії в студентському віці (Білоусова & Коритова, 2014; Дугарова, 2012; Іванова, Лєонтєв & Рассказова, 2016; Новікова, 2015; Орлова, 2014; Рубінштейн, 2012; Франкл, 1990 та ін.).

У психологічній літературі культурно-ціннісні орієнтації молоді розглядаються авторами як похідні культури, що знайшли локалізацію в духовних традиціях і втілені в етнічності як форми соціальної організації культурних відмінностей (Виготський, 1984; Жуковська, 1988; Лурія, 1982; Мухіна, 2010; Стефаненко, 2014 та ін.).

Сучасні теорії культурних цінностей розглядають обмежені аспекти культури (наприклад, матеріалізм-постматеріалізм; індивідуалізм-колективізм), а не прагнуть захопити весь спектр потенційно важливих вимірів цінностей (Inglehart, 1977, 1990; Triandis, 1990). На визначенні суспільства чи етнокультурної групи як одиниці аналізу для оцінки валідності вимірів культурного рівня наголошували Hofstede та Schwartz (Hofstede, 1980, 1990; Schwartz, 1994).

У вітчизняній науковій психологічній думці культурно-ціннісні орієнтації знайшли відображення при розгляді різних аспектів життя суспільства. Огляд сучасних поглядів на формування й трансформацію ціннісних орієнтацій молоді у кризовому світі, аналіз основних рис і тенденцій розвитку сучасного суспільства подано у статті В. Банах і Л. Банах (Банах, 2016). У праці С. Матяж і А. Березнянської розглядається процес формування ціннісних орієнтацій особистості, а також висвітлено основні функції та чинники, що впливають на формулювання ціннісних орієнтацій особистості (Матяж & Березнянська, 2013). Сучасні вітчизняні дослідниці Л. Онуфрієва й І. Рудзевич (Onufriieva & Rudzevych, 2018) розглядають професійну реалізацію особистості через призму ціннісних життєвих регуляторів. Ціннісні орієнтації як психологічний механізм розвитку професійної самосвідомості студентів закладів вищої

педагогічної освіти розглянуто у праці Л. Долинської та О. Стахової (Долинська & Стахова, 2016).

Мета статті – емпірично дослідити культурно-ціннісні орієнтації студентів у середовищі закладу вищої освіти.

Завдання статті

1. Визначити рівень розробленості поняття «культурно-ціннісні орієнтації» в психологічній думці.

2. Дослідити особливості формування культурно-ціннісних орієнтацій у студентському середовищі закладу вищої освіти.

3. Визначити взаємозв'язки між етнічними та соціальними особливостями культурно-ціннісних орієнтацій студентської молоді в якості орієнтирів розвитку особистості.

Методи та методики дослідження

Дослідження культурно-ціннісних орієнтацій студентської молоді спиралося на загальнонаукові методи дослідження. За допомогою системного аналізу визначено мету дослідження, об'єкт дослідження, яким є культурно-ціннісні орієнтації. Визначено завдання дослідження і процеси, що мають стосунок до формування культурно-ціннісних орієнтацій молоді.

Для визначення стану сформованості культурно-ціннісних орієнтацій у студентському середовищі було здійснено підбір методик і виконано емпіричне дослідження. Статистична обробка даних і презентація результатів здійснювалася за допомогою пакету статистичних програм SPSS.

Дослідження проводилося в Національному університеті «Львівська політехніка» і Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. У ньому взяло участь 92 студенти університету, вибірка мала гетерогенний характер. Дослідження проводилося комплексно в індивідуальній та у груповій формах і мало психодіагнос-

тичний характер. Респонденти були повідомлені про те, що дослідження проводилося з метою визначення культурно-ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Для проведення дослідження використано дві методики: методику Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків) і тест «Культурно-ціннісний диференціал» Г. Солдатової.

Методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків) спрямована на дослідження динаміки зміни цінностей груп у зв'язку зі змінами в суспільстві та соціальними проблемами. Методика покликана виявити десять типів цінностей (доброзичливість, універсалізм, самостійність, стимуляція, гедонізм, досягнення, влада, конформізм, безпека, традиція), що дають змогу побудувати портрет культурно-ціннісних орієнтацій студентської молоді. Методика дозволяє об'єднання десяти ціннісних типів у чотири більш загальні групи цінностей (цінності виходу за межі «Я», цінності самозвеличення, цінності відкритості до змін і консервативні цінності). Методика дає змогу створити ієрархічну структуру цінностей шляхом обрахування середніх значень культурно-ціннісних пріоритетів студентської молоді.

Методика «Культурно-ціннісний диференціал» Г. Солдатової призначена для вимірювання групової орієнтації у межах чотирьох сфер життєвої активності: орієнтації на групу, орієнтації на владу, орієнтації один на одного й орієнтації на зміни. Шкала «орієнтація на групу – орієнтація на себе» розглядається з позицій групової підтримки, підлеглості групі й традиційності. Шкала «орієнтація на зміни» розглядається в діапазоні відвертості щодо змін, орієнтації на перспективу, ступеня ризику. Шкала «орієнтація один на одного» розглядається за параметрами: толерантність-інтолерантність, емоційність і мотивація досягнення. Шкала «орієнтація на владу» розглядається в діапазоні «сильний соціальний контроль – слабкий соціальний контроль».

Результати та дискусії

Культурно-ціннісні характеристики людини органічно пов'язані з психологічною характеристикою людини і виступають як головний компонент детермінації поведінки особистості. Культурно-ціннісні орієнтації слугують елементами мотиваційної структури особистості, на підставі яких відбувається вибір тих чи інших соціальних установок, цілей або мотивів конкретної діяльності. Ціннісні орієнтації особистості формуються під впливом пануючої в суспільстві системи цінностей, яка змінюється з розвитком історії.

Ціннісні орієнтації спрямовують і коректують процес цілепокладання людини, створюючи основу для вибору з наявних альтернатив цілей і засобів, для порядку переваг відбору й оцінки цих альтернатив, визначаючи «межі дії», тобто не тільки регулюють, але й спрямовують ці дії. Тим самим система ціннісних орієнтацій визначає життєву перспективу, «вектор» розвитку особистості, будучи найважливішим внутрішнім її джерелом і механізмом. Водночас система ціннісних орієнтацій особистості, будучи відображенням цінностей соціального середовища, може впливати на групові норми і цінності, виконуючи функцію регулятора групової згуртованості й активності.

Система культурно-ціннісних орієнтацій особистості здійснює функції регуляції поведінки і визначення її мети, поєднує в одне ціле особистість і соціальне й етнічне середовища. Ціннісні орієнтації, будучи багатофункціональним психологічним утворенням і механізмом особистісного зростання й саморозвитку, мають розвиваючий характер і є динамічною системою.

Етнічні цінності особистості визначаються безпосередньо самим етносом як набір найбільш специфічних якостей, що відображають його історичну і культурну своєрідність. Підставою для формування системи етнічних цінностей є історичний досвід колективної життєдіяльності членів етносу або етнічної групи. При цьому вони найбільш

ше сприяють підвищенню рівня їх соціальної інтегрованості, акумулюються в системі ціннісних орієнтацій даного співтовариства, входять у його культурну традицію, соціально-прийнятні та функціонально ефективні форми задоволення інтересів і потреб людей. До подібних етнічних цінностей найчастіше відносять певні риси національного характеру, традиційні форми життя, побутові, релігійні звичаї та особливості національних традицій, релігійні обрядовості, елементи буденного життя, етнічної міфології, риси народної і художньої культури. Етнічні цінності доповнюються культурними формами, що склалися у сфері відповідних сегментів культури: релігійної, художньої, політичної, економічної тощо. Це символіка і традиції національної державності, системи культурного й соціального устрою, релігійні традиції та обряди, художньо-стилістичні маркери.

Процес розвитку культурно-ціннісних орієнтацій сприяє розвитку особистості загалом. Культурно-ціннісна орієнтація формується на основі базових цінностей особистості, співвідношення і зміст яких у житті як окремої людини, так і людства загалом різноманітні. Культурно-ціннісні орієнтації відіграють вирішальну роль у регуляції поведінки, виборі життєвого шляху, формуванні світогляду, переконань, а також багато в чому визначають смисл життя людини. Уведення таких орієнтацій у структуру особистості дає змогу визначити соціально-психологічні детермінанти мотивації поведінки, джерела якої потрібно шукати в соціальній природі суспільства, етнічних і культурних особливостях усвідомлення середовища, у якому сформувалася соціальна індивідуальність особистості й де проходить повсякденна життєдіяльність людини. Можна стверджувати, що саме ціннісні орієнтації визначають мотивацію поведінки особистості й мають значний вплив на всі аспекти її діяльності.

Отже, в психологічному дослідженні цінність виступає як позитивний (або негативний) чинник для ідентифіка-

ції спільності або окремої особи з будь-якими соціальними явищами, в тому числі й етнічними. Із суб'єктивної точки зору цінностями є погляди, переконання, ідеї та ідеали, нормативи й образи, інтереси і життєві плани, відповідно до яких і на основі яких ці об'єкти визнаються цінними або шкідливими, або байдуже-нейтральними. Роль цінностей визначається тим, що вони слугують мотивуючими чинниками, беруть участь у визначенні цілей і засобів, які відповідають тим чи іншим цінностям; виступають основою прийняття рішень і критерієм того, до чого слід прагнути і чого слід уникати; вносять стійкість у поведінку особистості.

Освітнє середовище закладу вищої освіти поєднує дві функції: є середовищем, що сприяє розкриттю особистісних тенденцій, та є середовищем розвивального характеру – сприяє розвитку професійних інтересів, мотивів, цінностей, завдяки чому формується здатність до цілепокладання в професійній діяльності.

Навчання у закладі вищої освіти припадає на юнацький вік. У цей час у молодій людині формуються ставлення до навчання, переконання, оцінки, нові погляди, продовжується активний «пошук себе», відбуваються великі зміни в системі життєвих цінностей. Культурно-ціннісні орієнтації молоді формуються під суперечливим впливом різноманітних чинників. Серед них слід виокремити систему освіти, місце (регіон) проживання, політичну та соціальну діяльність організацій, професійну зацікавленість студента, психологічні характеристики особистості, твори мистецтва, телебачення, самоосвіту тощо. Характерною рисою юності стає формування життєвої спрямованості, створення цілей, планів особистості. Вони виникають на основі цілей, які ставить перед собою людина, це є наслідком побудови ядра ціннісних орієнтацій особистості. Безпосередній вплив на становлення життєвих цінностей студентської молоді мають моральні та правові норми суспільства, його соціальні цінності. Отже, плани особистості

залежать від завдань, які визначаються її ціннісними орієнтаціями й об'єктивними умовами життя.

Метод статистичного опрацювання даних дав змогу порівнювати результати дослідження у двох і більше групах. Кореляційний аналіз дав можливість виявити взаємозв'язки між досліджуваними ознаками. За допомогою факторного аналізу виділено групи ознак, які між собою взаємодіють і дозволяють виокремити найсуттєвіші змінні. Аналіз статистичних даних здійснено за допомогою програми SPSS 13.0 for Windows.

Результати дослідження згідно методики Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» указують на те, що в української студентської молоді на першому місці знаходиться цінність «доброзичливість». Цей результат свідчить про пріоритет доброчинності, спрямованої на благополуччя близьких людей. Останнє місце в студентської молоді посідає «влада» – цінність що виявляється у прагненні досягти високого статусу та престижу (табл. 1).

Таблиця 1

Результати дослідження за методикою
PVQ «Портрет цінностей»

Структура цінностей студентської молоді	Середнє значення
1. Доброзичливість	45
2. Безпека	42
3. Універсалізм	38
4. Гедонізм	35
5. Самостійність	32
6. Досягнення	29
7. Стимуляція	27
8. Традиція	24
9. Конформізм	23
10. Влада	19

Методика «Культурно-ціннісний диференціал» була застосована для виявлення культурно-ціннісних орієнтацій українського студентства стосовно низки етнічних груп. До числа таких груп увійшли, насамперед, етноси, з якими українські студенти часто або постійно перебувають у ситуації міжетнічної взаємодії. Інші етнічні групи є потенційно етноконтактними для багатьох студентів, ставлення до деяких груп формувалося під впливом соціального середовища. Отже, до складу етнічних груп були включені такі: росіяни, поляки, румуни, євреї.

Первинні результати, отримані під час аналізу результатів застосування методики «Культурно-ціннісний диференціал», дали змогу здійснити оцінку притаманності низки культурних цінностей окремим етнічним групам. Зокрема, українські студенти вважають, що «взаємовиручка» більш притаманна таким народам, як українці – 54% та поляки – 51%, ніж румунам – 42%. Потенціал агресивності переважає у румунів – 55%, поляків – 48% і 42% в українців. Така характеристика, як «поступливість», переважає у румунів – 52%, у поляків – 49%, в українців – 43%. Негативне поняття «розбрат», на думку студентів, переважає у румунів – 51% і поляків – 50%, в українців це значення менше – 47%. Цінність «миролюбність» переважає в українців – 56%, поляків – 52%, румунів – 46%. Поняття «вірність традиціям» знайшло відображення щонайбільше в українців – 68%, середнє значення у румунів – 53%, у поляків це поняття має 51%.

Статистична обробка результатів дослідження за допомогою коефіцієнта кореляції Спірмена дала велику кількість різнопланових даних. У межах цієї статті наводимо результати статистичної обробки на основі порівняння етнічних груп, які переважно формують етнічне середовище в Україні (українська і російська етнічні групи), й етнічної групи поляків, із якими у студентів Львова відбувається багато етноконтактних ситуацій. Зважаючи на специфі-

ку українського суспільства, у якому, за статистичними демографічними даними, росіяни займають друге місце у чисельності етнічних груп, отримані в результаті статистичної обробки дані мають практичне значення для оцінки стосунків між цими етнічними групами і дають змогу здійснити моніторинг міжетнічної взаємодії. Ще однією етнічною групою стали євреї, стосунки яких з українцями неодноразово стають причиною політичних спекуляцій на етнічному ґрунті.

Дослідження культурно-ціннісних орієнтацій українських студентів у етнічних взаєминах із польською етнічною групою. Дані за шкалою «спрямованість у минуле (українські студенти)» корелюють із даними за шкалою «поступливість (поляки)» ($r = -0,031$, $p \leq 0,05$). Отже, у випадку коли українці вважають свій етнос таким, що спрямований у минуле, є зростання тенденції до того, що вони вважають поляків поступливими, і навпаки – чим менше українці рахують свій етнос як такий, що спрямований у минуле, тим менше вони бачать поляків поступливими.

У випадку зворотної кореляції за шкалою «анархія (поляки)» ($r = -0,024$, $p \leq 0,05$) робимо висновок, що чим більше українці вважають свій народ таким, що спрямований у минуле, тим менше вони вважають поляків схильними до анархії.

Щодо аналізу даних за шкалою «законослухняність (українці)» отримані такі результати. Кореляція за шкалою «вірність традиціям (поляки)» ($r=0,002$, $p \leq 0,01$) дозволила зробити висновок: у випадку збільшення переконання українських студентів, що їх етнос законослухняний, збільшується їх переконання, що поляки вірні традиціям. Кореляція за шкалою «поступливість» дала результати $r = 0,007$, $p \leq 0,01$.

Результати статистичної обробки даних за шкалою «недовіра до влади (українські студенти)» корелюють із даними за шкалою «агресивність (росіяни)» ($r = 0,025$,

$r = 0,05$). Робимо висновок: чим більше українці рахують свій етнос таким, що не довіряє владі, тим більше вони вважають росіян агресивними. За шкалою «підпорядкування (росіяни)» ($r = 0,025$, $p \leq 0,05$) можна встановити, що чим більше українці рахують свій народ таким, що довіряє владі, тим більше вони вважають росіян такими, що схильні до підпорядкування, і навпаки – чим менше студенти рахують свою етнічну групу такою, що не довіряє владі, тим менше вони бачать росіян схильними до підпорядкування.

Відповідно, пряма кореляція з даними за шкалами «спрямованість у минуле (росіяни)» ($r = 0,002$, $p \leq 0,01$) і «холодність (росіяни)» ($r = 0,032$, $p \leq 0,05$) підтвердила взаємозв'язки між збільшенням недовіри українців до влади і баченням росіян як людей, спрямованих у минуле і холодних у спілкуванні.

Дані за шкалою «анархія (українці)» корелюють із даними за шкалою «підпорядкування (росіяни)» ($r = -0,019$, $p \leq 0,05$). Чим більше українці рахують свою етнічну групу такою, що схильна до анархії, тим менше вони вважають росіян такими, що схильні до підпорядкування, і навпаки – чим менше студенти рахують свою націю такою, що схильна до анархії, тим більше вони бачать росіян такими, що схильні до підпорядкування (зворотна кореляція). Також установлений зв'язок з даними за шкалою «свавілля (росіяни)» ($r = -0,004$, $p \leq 0,01$).

Статистичні дані за шкалою «суперництво (українці)» корелюють із даними за шкалою «руйнування традицій (росіяни)» ($r = 0,008$, $p \leq 0,01$), даними за шкалою «недовіра до влади (росіяни)» ($r = 0,005$, $p \leq 0,01$), даними за шкалою «спрямованість у майбутнє (росіяни)» ($r = 0,012$, $p \leq 0,05$). Відповідно до цих статистичних даних можна зробити висновок: якщо українські студенти посилюватимуть свої переконання щодо свого етносу як такого, що схильний до етнічного суперництва, тим більше вони вважатимуть російський етнос таким, що схильний до руйну-

вання традицій (пряма кореляція), росіян такими, що не довіряють владі, й визнаватимуть за російським етносом спрямованість у майбутнє, і навпаки.

Статистична обробка результатів за шкалою «рівень толерантності» щодо двох етнічних груп «українці» та «євреї» дала такі результати. Показник «поступливість» в українців – $r = 0,329$, «вірність традиціям» у євреїв – $r = -0,312$. «суперництво» – $r = -0,290$ (при $p \leq 0,05$). Рівень толерантності пов'язаний із такими шкалами, як «поступливість», «вірність традиціям», «суперництво» щодо українців і євреїв. Найбільш значущим є помірний зворотний зв'язок зі шкалою «поступливість» щодо свого народу в українців на рівні значущості $r = -0,49$ при $p \leq 0,01$.

Соціальна толерантність найбільше пов'язана зі шкалами: «спрямованість у минуле» (українці – $r = -0,369$ при $p \leq 0,05$), «підпорядкування» (українці – $r = 0,287$ при $p \leq 0,05$), «законослухняність» (євреї – $r = -0,377$ при $p \leq 0,01$), «недовіра до влади» (євреї – $0,304$). Найбільш значущим є помірний зворотний зв'язок зі шкалою «спрямованість у майбутнє – спрямованість у минуле» щодо свого народу в українців на рівні значущості $r = -0,49$ при $p \leq 0,01$. Присутня зворотна кореляція за шкалами «спрямованість у минуле» стосовно українців і «законослухняність» щодо євреїв. Тобто, робимо висновок, що, на думку українських студентів, євреї схильні більше довіряти владі.

Результати статистичної обробки за шкалою «етнічна толерантність» такі. Рівень етнічної толерантності українців пов'язаний із формуванням таких орієнтацій, як: «поступливість» щодо власного народу ($r = 0,458$ при $p \leq 0,01$) і «холодність» щодо євреїв ($r = -0,294$ при $p \leq 0,05$). Значущим є зв'язок зі шкалою «поступливість». Тобто, українці, які є дуже поступливими, проявляють високу толерантність у ставленні до інших народів.

Індиферентність (розмиття етнічної ідентичності) пов'язана з такими шкалами, як: «дисциплінованість»

(українці – $r = 0,495$ при $p \leq 0,01$) і «законослухняність» (євреї – $r = 0,297$ при $p \leq 0,05$). Найбільш значущим є зв'язок зі шкалою «дисциплінованість» щодо українців – на рівні значущості $r = -0,49$ при $p \leq 0,05$. Тобто, дисципліновані люди є індиферентними до інших.

Шкала «етноогоїзм» (сприйняття через призму «мій народ», ситуативно може виникати напруження в спілкуванні з представниками інших національностей) корелює зі шкалою «миролюбивість» (євреї – $r = -0,349$ при $p \leq 0,05$) і «недовіра до влади» (євреї $p \leq 0,01$). Присутня зворотна кореляція.

Із метою формування позитивних етнічних культурно-ціннісних орієнтацій у студентів закладів вищої освіти доцільно: постійно здійснювати різностороннє інформування студентів закладів вищої освіти щодо етнічного різноманіття населення у світі, регіоні проживання та навчання, в освітньому закладі та способів розвитку власного мислення; ознайомлювати студентів із сучасними психологічними технологіями підтримки стійкості щодо етнічних і релігійних суперечок і підвищення рівня етнічної толерантності; застосовувати методи діагностики рівня культурно-ціннісних орієнтацій та адаптовувати сучасні світові напрацювання. Також для покращення позитивних показників етнічних орієнтацій студентської молоді до інших народів варто використовувати різноманітні групові й тренінгові програми, що могли б сприяти розвитку та формуванню позитивних орієнтацій стосовно різних етнічних груп, із якими відбувається реальна або потенційна міжетнічна взаємодія.

Висновки

Виокремлені соціальні й етнічні особливості культурно-ціннісних орієнтацій студентської молоді можуть бути використані як орієнтири для розробки освітніх програм студентів, ресурсів розвитку толерантності, подолання системної кризи суспільства.

Ефективною умовою розвитку культурно-ціннісних орієнтацій студентської молоді можуть виступати між-етнічні та міжкультурні комунікації в освітньому середовищі в епоху глобалізації освітніх ринків, розвитку транс-кордонної освіти.

Дослідження механізмів, що лежать в основі формування культурно-ціннісних орієнтацій, сприяють розробці стратегії зменшення негативного впливу суспільних і глобальних етнічних процесів на етнічні орієнтири, сформовані в суспільстві. Це, в свою чергу, спонукає науковців і практиків до розробки стратегій боротьби з негативними ефектами і тим самим дає змогу суспільству адекватно протистояти можливим шкідливим наслідкам формування етнокультурної сфери суспільства. Подальші дослідження рівня культурно-ціннісних орієнтацій інших верств українського суспільства можуть сприяти формуванню позитивних тенденцій щодо формування гуманного та відкритого суспільства в Україні.

Література

- Банах В. А., Банах Л. С. Трансформація ціннісних орієнтацій молоді в умовах кризового суспільства. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2016. № 64. С. 13–21.
- Долинська Л. В., Стахова О. О. Ціннісні орієнтації як психологічний механізм розвитку професійної самосвідомості майбутнього вчителя початкових класів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: Збірник наукових праць*. 2016. № 3. С. 224–231.
- Євтух В. Етнічність / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. Київ : Фенікс, 2012. 396 с.
- Леонтьев Д. А. Методика изучения ценностных ориентаций. Москва : Смысл, 1992. 17 с.
- Матяж С. В., Березнянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці*. 2013. Вип. 213. С. 27–30.
- Onufriieva L. A. Psychological characteristics of personality development and the formation of professional self-consciousness of the student's personality while studying at higher educational institution. *Проблеми сучасної психології: Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту*

- психології імені Г. С. Костюка НАПН України* / За наук. ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. Вип. 35. С. 336–346.
- Onufriieva L. A., Rudzhevych I. L. The professional realization of personality through the prism of value life regulators. *Проблеми сучасної психології: Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України* / За наук. ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2018. Вип. 40. С. 273–284. DOI 10.32626/2227-6246.2018-40.273-284.
- Солдатова Г. У. Психология межэтнической напряженности. Москва : Смысл, 1998. 389 с.
- Ядов В. А. Социальная идентификация в кризисном обществе. *Социологический журнал*. 1994. № 1. С. 35–52.
- Inglehart, R. (1990). *Cultural change in advanced industrial societies*. Princeton, NJ : Princeton University Press. 561 p.
- Hofstede, Geert (1990). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. London : McGraw-Hill. 576 p.
- Hofstede, Geert (1984). *Culture's Consequences*. Beverly Hills, CA : Sage. 327 p.
- Markus, Hazel, & Shinobu, Kitiyama (1991). Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion, and Motivation. *Psychological Review*, 98, 224–253.
- Martin, Judith N., & Nakayama, Thomas K. (2010). *Intercultural Communication in Contexts*, 5th edition. Boston : McGraw Hill. 520 p.
- Schwartz, Shalom H. (1999). Theory of Cultural Values and Some Implications for Work. *Applied Psychology: An International Review*, 48, 23–47.

References

- Banakh, V. A., & Banakh, L. S. (2016). Transformatsiia tsinnisnykh oriientatsii molodi v umovakh kryzovoho suspilstva [Transformation of value orientations of youth in conditions of crisis society]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA – Humanitarian Newsletter of ZSEA*, 64, 13–21 [in Ukrainian].
- Dolynska, L. V., & Stakhova, O. O. (2016). Tsinnisni oriientatsii yak psykhoholichnyi mekhanizm rozvytku profesiinoi samosvidomosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv [Valuable orientations as a psychological mechanism for the development of professional self-awareness of the future teacher of elementary school]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova – Scientific journal of M. P. Drahomanov National Peda-*

- gological University. Series 12. Psychological sciences, 3, 224–231* [in Ukrainian].
- Yevtukh, V. (2012). *Etnichnist [Ethnicity]*. Kyiv : Feniks [in Ukrainian].
- Leont'ev, D. A. (1992). *Metodika izuchenija tsennostnykh orientatsij [Methodology of studying value orientations]*. Moskva : Smysl [in Russian].
- Matiash, S. V., & Bereznianska, A. O. (2013). Klyasifikatsiia tsinnosti ta tsinnisnykh oriientatsii osobystosti [Classification of values and value orientations of personality]. *Naukovi pratsi – Scientific works, 213, 27–30* [in Ukrainian].
- Onufriieva, L. A. (2017). Psychological characteristics of personality development and the formation of professional self-consciousness of the student's personality while studying at higher educational institution. S. D. Maksymenko, L. A. Onufriieva (Eds.). *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of modern psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, G. S. Kostiuk Institute of psychology of NAES of Ukraine, 35, 336–346*. Kamianets-Podilskyi : Aksioma.
- Onufriieva, L. A., & Rudzevych, I. L. (2018). The professional realization of personality through the prism of value life regulators. S. D. Maksymenko, L. A. Onufriieva (Eds.). *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of modern psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, G. S. Kostiuk Institute of psychology of NAES of Ukraine, 40, 273–284*. Kamianets-Podilskyi : Aksioma. DOI 10.32626/2227-6246.2018-40.273-284.
- Soldatova, G. U. (1998). *Psihologija mezhetnicheskoj naprjazhennosti [Psychology of interethnic tension]*. Moskva : Smysl [in Russian].
- Jadov, V. A. (1994). Sotsial'naja identifikatsija v krizisnom obshchestve [Social identification in a crisis society]. *Sotsiologicheskij zhurnal – Sociological Journal, 1, 35–52* [in Russian].
- Hofstede, Geert (1990). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. London : McGraw-Hill.
- Hofstede, Geert (1984). *Culture's Consequences*. Beverly Hills, CA : Sage.
- Inglehart, R. (1990). *Cultural change in advanced industrial societies*. Princeton, NJ : Princeton University Press.
- Markus, Hazel, & Shinobu, Kitiyama (1991). Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion, and Motivation. *Psychological Review, 98, 224–253*.
- Martin, Judith N., & Nakayama, Thomas K. (2010). *Intercultural Communication in Contexts*, 5th edition. Boston : McGraw Hill.
- Schwartz, Shalom H. (1999). Theory of Cultural Values and Some Implications for Work. *Applied Psychology: An International Review, 48, 23–47*.

Семенів Наталія, Онуфрієва Ліана. Культурно-ціннісні характеристики як детермінанти розвитку особистості в студентському середовищі

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано напрямки вивчення культурно-ціннісних орієнтацій молоді в сучасній психології. Авторами констатовано, що актуальність дослідження культурно-ціннісних орієнтацій студентів в умовах глобалізації визначається, з одного боку, їх включенням у полікультурне освітнє середовище, розвитком академічної мобільності, з іншого боку, віковою неготовністю, ціннісною незрілістю стратегій особистості, що складають основу адаптаційного потенціалу особистості, ефективної взаємодії в студентському віці. Розглянуто формування та розвиток культурно-ціннісних орієнтацій у площині міжетнічної взаємодії. Виявлено взаємозв'язки культурно-ціннісних орієнтацій із соціальними процесами та міжетнічною взаємодією. Установлено вплив міжетнічної взаємодії на формування культурно-ціннісних орієнтацій студентської молоді. Здійснено аналіз процесу формування культурно-ціннісних орієнтацій, що пов'язаний з етнічними аспектами комунікації, які тотожні різним типам соціальних відносин у суспільстві.

Висвітлено результати емпіричного дослідження культурно-ціннісних орієнтацій у студентів. За допомогою факторного аналізу виокремлено групи ознак, які між собою взаємодіють, і найсуттєвіші змінні. Констатовано, що ефективною умовою розвитку культурно-ціннісних орієнтацій студентської молоді можуть виступати міжетнічні та міжкультурні комунікації в освітньому середовищі. Запропоновано для покращення позитивних показників етнічних орієнтацій студентської молоді до інших народів варто використовувати різноманітні групові та тренінгові програми, які могли б сприяти розвитку і формуванню позитивних орієнтацій стосовно різних етнічних груп, із якими відбувається реальна або потенційна міжетнічна взаємодія.

Ключові слова: культурно-ціннісні орієнтації, етнічність, міжетнічні взаємини.

Семенов Наталья, Онуфриева Лиана. Культурно-ценностные характеристики как детерминанты развития личности в студенческой среде

АННОТАЦІЯ

В статті проаналізовані напрямки вивчення культурно-цінностних орієнтацій молодіжності в сучасній психології. Авторами констатовано, що актуальність дослідження культурно-цінностних орієнтацій студентів в умовах глобалізації визначається, з однієї сторони, їх включенням в полікультурну освітнє середовище, розвитком академічної мобільності, з іншої сторони, віковою незрілістю стратегій особистості, що складають основу адаптаційного потенціалу особистості, ефективного взаємодія в студентському віці. Розглянуто формування і розвиток культурно-цінностних орієнтацій в площині міжетнічного взаємодія. Виявлені зв'язки культурно-цінностних орієнтацій з соціальними процесами і міжетнічним взаємодієм. Встановлено вплив міжетнічного взаємодія на формування культурно-цінностних орієнтацій студентської молодіжності. Здійснено аналіз процесу формування культурно-цінностних орієнтацій, пов'язаний з етнічними аспектами комунікації, тождественними різними типами соціальних відносин в суспільстві.

Представлено результати емпіричного дослідження культурно-цінностних орієнтацій у студентів. З допомогою факторного аналізу виділено групи ознак, які між собою взаємодіють, і суттєві змінні. Констатовано, що ефективним умовою розвитку культурно-цінностних орієнтацій студентської молодіжності можуть виступати міжетнічні і міжкультурні комунікації в освітній середовищі. Предложено для покращення позитивних показників етнічних орієнтацій студентської молодіжності к іншим народам слід використовувати різного роду групові і тренінгові програми, які могли б сприяти розвитку і формуванню позитивних орієнтацій відносно різних етнічних груп, з якими відбувається реальне або потенціальне міжетнічне взаємодія.

Ключеві слова: культурно-цінностні орієнтації, етнічність, міжетнічні відносини.